

Georg Brandes

(1872) af Indledningen til emigrantlitteraturen

Brandes' indledning til emigrantlitteraturen er optakten til en forelæsningsrække holdt på Københavns Universitet i 1871. Indledningen markerer et litteraturhistorisk paradigmeskift, fordi Brandes tydeligt gør op med romantikkens idealistiske litteratur og opstiller et nyt litterært ideal – en realistisk litteratur, der skal sætte samfundsproblemer under debat.

Det vil vel næppe være vanskeligt at opnå enighed om, at den danske litteratur ingensinde i dette århundrede har befundet sig i en sådan hendøen som i vore dage. Den poetiske produktion er så godt som fuldstændigt standset, og intet problem af almindelig human eller social natur formår at vække nogen interesse eller fremkalde anden diskussion end dagspressens og døgnlitteraturens. En stærk original produktivitet har vi ikke nogensinde besiddet, nu er en næsten fuldstændig mangel på tilegnelse af fremmed åndsliv trådt til, og den åndelige døvhed har som døvheden hos den døvstumme medført stumhed.

Det, at en litteratur i vore dage lever, viser sig i, at den sætter problemer under debat. Således sætter f.eks. George Sand ægteskabet under debat, Voltaire, Byron og Feuerbach religionen, Proud'hon ejendommen, den yngre Alexander Dumas forholdet mellem de to køn og Emile Augier samfundsforholdene. At en litteratur intet sætter under debat er det samme som, at den er i færd med at tabe al betydning. Det folk, som frembringer den, kan da længe nok tro, at al verdens frelse vil komme fra det, det vil se sig skuffet i sin forventning; det bliver ikke mere et sådant folk, som styrer udvikling og fremskridt, end fluen gjorde det, da den mente at drive vognen frem, fordi den nu og da gav dens 4 heste et ubetydeligt stik.

I et sådant samfund kan mange dyder være bevarede, det krigeriske mod f.eks., men disse dyder kunne ikke holde litteraturen oppe, når det intellektuelle mod, er sunket og forsvundet. Al stagneret reaktion er tyrannisk, og når et samfund efterhånden har udviklet sig således, at det under frihedens maske bærer tyranniets træk, når der til den offentlige ytring af enhver hensynsløst frisindet anskuelse eller skildring er knyttet en adgangsformening fra selskabet, fra den agtede del af pressen, fra en stor del af statens embeder, så vil der naturligvis udfordres langt ualmindeligere betingelser end ellers til at danne den art evner og den art karakterer, på hvilke i et samfund fremskridtet beror.

(...)

En kombination af forskellige årsager har bevirket, at vor litteratur i ringere grad end de større har arbejdet i fremskridtets tjeneste. Selv omstændigheder, der har begunstiget udviklingen af vor poesi, har her været os i vejen. Jeg vil således fremhæve et træk af barnlighed i folkekarakteren. Vi skylder denne egenskab vor poesis næsten enestående naivitet. Naivitet er den i eminent forstand poetiske egenskab og man genfinder den hos næsten alle vore digtere fra Oehlenschläger over Inge-
mann og Andersen til Hostrup. Men naivitet er ikke nogen revolutionær
10 tilbøjelighed. Jeg vil dernæst fremhæve vor litteraturs stærkt abstrakte idealisme. Den handler ikke om vort liv, men om vore drømme. Denne idealisme har som idealismen og virkelighedsskyen i alle litteraturer sin årsag i, at vor poesi udviklede sig under en politisk ussel og nedbrudt tilstand som en art trøst i den reale genvordighed, som en art åndelig
15 erobring, der skulle trøste for de materielle tab. Men den har bevaret en sørgelig mangel som minde derom.

(...)

Hvori er strømmingen udmundet? I skikkelser som Paludan-Müllers Kalanus, der i ekstase opbrænder sig selv på bålet, og som Ibsens Brand,
20 hvis moral gennemført ville føre halvdelen af menneskene til at sulte ihjel af kærlighed til idealet.

eksalterede begejstrede

Og der er vi endte. Intetsteds i Europa over så eksalterede idealer og ikke mange steder et plattere åndeligt liv. Thi man må dog være yderligt naiv for at tro, at vort liv svarer til hine typer. Så stærk har strømmingen
25 været, at selv en så revolutionært anlagt natur som Ibsens er bleven inddraget i den. Er Brand revolution eller reaktion? Jeg skal ikke kunne sige det, så meget har dette digt af begge dele.

Det forrige århundredes to store grundtanker var disse: i videnskaben den frie forskning, i poesien humanitetens frie udfoldelse. Hvad der
30 ikke bliver i denne strøm, det glider ned ad dekadencens og tager vejen til Byzants. Thi uden for denne bevægelse er alle bevægelser byzantinske. I videnskaben byzantinsk skolastik, i poesien legemer og ånder, der ikke ligner legemer og ånder, ensformige og abstrakte.

skolastik videnskab

Giv en Sirius-beboer, der kun har gennemlæst vor klassiske
35 moderne poesi, et par moderne udenlandske dramaer i hænde, f.eks. Alex. Dumas' „Le fils naturel“, Emil Augiers „Le fils de Giboyer“ og „Les effrontés“, og han vil gøre bekendtskab med utallige samfundstilstande og samfundsproblemer, som han ikke kendte, fordi de, skønt de eksistere i vort samfund, ikke eksistere i vor litteratur. Thi til det moralske raseri
40 svarer som modstykke det moralske snerperi. Hvad have vi gjort af hint første opsving, da man herhjemme som overalt ved århundredets begyndelse første gang skimtede en poesi bag de 3 enheder, en gud- dom bag treenigheden, en kærlighedens lykke bag det konventionelle ægteskab, en sandhed bag dogmerne, en lighed bag kasteadskillelsen og

Sirius-beboer nordboer

emanciperede frigav

standsinddelingen, en frihed højt over konvenientsens og selskabets og samfundsmoralens tvang!

Oehlenschläger emanciperede vor poesi fra nytteperiodens moral. Han sejrede skønt efter en kamp og poesien blev fri. Heiberg bragte
5 logikken i lige så stor ære som den, hvori poesien stod, han emanciperede den æstetiske kritik fra følelsesræsonnementet og erobrede et nyt terræn for filosofien. Så kom de første fordringer på politisk frihed. Men bannerførerne i litteraturen svarede: Hvad råber I på politisk frihed, den sande frihed er viljens egen indre frihed; at vinde den er jer altid tilladt,
10 og den anden er, når hin er givet, uden al betydning.

Og man skrev store metafysiske afhandlinger om viljens frihed, determinisme og afsindighed, men man opnåede dog ikke at berolige gemytterne og vi fik politisk frihed. Mon ikke betingelsen for et fremskridt på ny ville være det, at løsenet atter blev frihed: åndsfrihed, at
15 man istemte: vi ville den frie tanke og den frie humanitet. Det vil da ikke nytte, at man svarer: „Hvad råber I på frihed, I har jo al den, I kunne ønske,“ og man mener den politiske frihed. Man vil ikke erklære sig tilfreds med den. Det er ikke så meget ydre love, der behøve at forandres, om end også de, som det er den hele samfundsbetragtning, som den
20 yngre slægt fra grunden af må omforme og opløje, før en ny litteratur kan skyde op. Hovedarbejdet vil blive gennem en mangfoldighed af kanaler at lede de strømninger, som har deres udspring i revolutionen og fremskridtsidéerne, herind og at standse reaktionen på alle de punkter, hvor dens opgave historisk er endt.

